

The agronomical personnel of Volyn was gradually increased. Agriculturists actively participated in organization of land of peasants' economies, organizational activity of agricultural cooperative units, collective economies. The Soviet regime tried to use activity of the agriculturists for their ideological and political purposes.

The analysis of development of agronomical measures in Soviet Volyn during the new economic policy shows that: the Soviet regime required a lot of the time for establishing of this network; in comparison with the period of the Stolypin's agrarian reform, regime was not able to provide the sufficient functioning of agronomical organs and measures; the archived documents showed a set of problems existed in the area of providing of development of peasants economies: weak financing, often predominance of formal side of business, lack of specialists—agriculturists and others; peasants slowly applied improved management methods, sticking to mainly old ones.

Keywords: agronomical measures, Volyn, new economic policy, agricultural co-operation, peasants, soviet power.

* * *

УДК 378.014.543.096(477)«192/193»

Кришталь С. П.,
аспірантка кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет ім. Тараса
Шевченка (Україна, Київ), roshenka.com@gmail.com

МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБІТНИЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1920–І – НА ПОЧАТКУ 1930–Х РР.

Розглядається проблема матеріально–технічного та фінансового забезпечення робітників УСРР в 1920–і – на поч. 1930–х рр. Зосереджено увагу на заходах держави щодо забезпечення матеріально–побутових умов життя слухачів робітничих факультетів, а саме: житлом, продовольством, їдальнями, стипендіями, кваліфікованими викладачами. Показано, що дані проблеми протягом зазначеного періоду залишалися болючими й гострими.

Метою даного дослідження є висвітлення матеріально–побутових умов життя робітничих факультетів в 1920–і на поч. 1930–х рр.

Ключові слова: робітфаки, матеріальне забезпечення, фінансування, освіта, вищі навчальні заклади.

Загальна і спеціальна освіта завжди займала важливе місце в політиці кожної держави, адже саме освіті, зокрема вищій, відводиться велика роль у розвитку суспільства і розв'язанні його проблем. Освіта була потребою розвитку суспільства, неодмінною умовою його прогресу і вдосконалення. Оскільки, майбутнє суспільства залежать від того, наскільки якісно вища освіта виконує свої функції. Саме вона готує фахівців, які визначатимуть долю держави, її безпеку, незалежність і добробут через певний час.

Вищі навчальні заклади готують висококваліфікованих спеціалістів для роботи в різних галузях державного будівництва. Прийшовши до влади, більшовики переймалися питанням оволодіння вищою школою, але гостро відчувалися проблеми її фінансування. Водночас ефективність навчально–виховного процесу у вищій школі значною мірою залежала від рівня матеріального забезпечення науково–педагогічних кадрів та слухачів. Радянська влада прагнула у найкоротший час підготувати нових, відданих справі соціалізму спеціалістів для науки, культури та економіки.

Важливу роль у цьому в 1920–1930–х рр. відігравали робітничі факультети. Засновані на поч. 1920–х рр. робітфаки мали виконувати класове замовлення радянської влади на підготовку робітників і селян до вступу у вищі навчальні заклади. Робітфаки були складовою частиною вузів, завдяки домінуванню у них робітників, наявності

комуністів та комсомольців, вони значною мірою визначали процес пролетаризації вузів. З іншого боку, поповнення студентів вихідцями із робітфаків, які часто не мали відповідної бази знань, суттєво впливало на якість підготовки фахівців.

Створення робітничих факультетів сприяло, за словами наркому освіти СРСР А. В. Луначарського, полегшенню «пролетаріату фактично завоювати ці вищі школи для себе». Випускники робітничих факультетів поповнювали ряди студентів і відповідно до соціалістичної доктрини пролетаризували їх склад. Велику увагу робітфакам приділяв В. І. Ленін. У 1921 р. він писав: «Спеціально зайнятися питанням робітничих факультетів, всебічно його розглянути і домогтися максимального покращення стану робітничих факультетів» [1, с. 206]. Зрозуміло, що розвиток мережі навчальних закладів перебував у прямій залежності від стану фінансування та навчально–матеріальної бази.

Складна соціально–економічна ситуація в радянській Україні на поч. 1920–х рр. не могла не позначитися на забезпеченні робітфаків. Вищі навчальні заклади, робітфаки, технікуми функціонували у важких умовах: незадовільною була матеріально–технічна база, не вистачало гуртожитків, продовольства, їдалень, кваліфікованих викладачів, підручників, навчальних посібників. Все це негативно позначалося на навчанні та здоров'ї студентів. За таких умов більшовицька влада не могла не звертати уваги на матеріально–побутові умови навчальних закладів.

Фінансування навчальних закладів в 1920–х рр. здійснювалось централізовано, переважно з коштів республіканського бюджету. Певні суми виділялися місцевими бюджетами. Проте, до середини 1922 р. основним джерелом фінансування освіти був державний бюджет. Кошти на утримання мережі закладів освіти щомісяця виділялись на засіданнях Ради народних комісарів (РНК) УСРР і надсилались до Народного комісаріату освіти (Наркомосу). Так, в листопаді 1921 р. на фінансування закладів професійної освіти було виділено 2200 млн. крб. Але ця сума була недостатньою для фінансування зростаючої мережі професійної освіти [2, с. 86–87].

Одним із головних завдань було – забезпечити слухачів робітфаків житлом та продовольством. 31 травня 1921 р. РНК УСРР ухвалила постанову «Про забезпечення робітничих факультетів гуртожитками» [3], відповідно до якої місцеві виконкоми рад мали організувати гуртожитки поблизу навчальних закладів. На одного мешканця гуртожитку передбачалося не менше одного сажня (близько 4–х кв. м) корисної площі. Гуртожитки забезпечувалися меблями і білизною.

Житла катастрофічно не вистачало. Житловий фонд радянської України до війни, зазнав значних втрат внаслідок бойових дій. У липні 1921 р. третя сесія ВУЦВК запропонувала господарським організаціям жити якнайрішучіших заходів до створення матеріально–технічної бази професійно–технічної освіти, підготовку навчальних приміщень та створення необхідних побутових умов. 1 лютого 1922 р. ВУЦВК приймає постанову «Про матеріальне становище робітничих факультетів», де вкотре зобов'язує місцеві органи влади впорядкувати студентські гуртожитки [4].

Згідно з рішенням Раднаркому УСРР від 10 жовтня 1922 р. у багатьох студентських містах створено комітети

для поліпшення побуту студентів, до роботи в яких залучалися самі студенти. Їх кошти склалися з субсидій Укрголовпрофосвіти, допомоги підприємств, внесків студентів та громадських організацій. Для поліпшення побуту студентів комітети брали участь у будівництві та ремонті гуртожитків, студентських їдалень, будинків відпочинку, допомагали студентам знаходити житло [5].

Але становище з наданням житла для слухачів робітфаків залишалося складним. Наприклад, в 1923 р. у Харкові 67,2% робітфаківців проживали у гуртожитку, у знайомих – 12,8%, у друзів – 4,7%, у родичів – 2,9%, винаймали житло – 5,4%, 1% слухачів залишалося без житла. Подібна ситуація прослідковувалася і в інших містах УСРР [6, с. 24].

Але мережа гуртожитків поступово розширювалася, будувалися нові помешкання. Найбільш показовим прикладом було зведення 10 двоповерхових будинків (7 з них – з вересня по грудень 1927 р.) у Харкові, так звана «Толкачівка». Хоча, враховуючи збільшення контингенту слухачів робітфаків їх житлові умови суттєво не покращувалися, а той погіршувалися. Так, при загальному контингенті прийому 1926–27 рр. у 17 250 осіб забезпеченню гуртожитками у великих студентських осередках підлягало лише 5 630 студентів, тобто 33%, якщо вважати, що гуртожитками забезпечувався тільки пролетарський склад. У 1927–28 р. гуртожитками було забезпечено 42% студентів, які мали на них право. Студентські гуртожитки залишалися неймовірно переповненими [7, с. 89].

Для вивчення побуту студентства робітфаків вкотре в січні 1930 р. була створена спеціальна урядова комісія, яка вже в квітні констатувала, що «житлові умови пролетарського студентства надзвичайно тяжкі», пропонувалося вжити негайних заходів для їх поліпшення [8, арк. 62]. Проблема отримання гуртожитку виникала у робітфаківців щорічно. Повертаючись на навчання, доводилося знову й знову клопотатися про поселення тому, що кімната за студентом не зберігалася. Як завжди меблями кімнати забезпечені були недостатньо, не вистачало наволочок, простиралд, матраців та ковдр.

Лише наприкінці 1930–х рр. певною мірою вдалося вирішити питання оплати за користування гуртожитком, оскільки занепокоєння багатьох студентів викликав різний рівень вартості проживання: в одному випадку вираховувалося 10% стипендії, в іншому – 4–5%, інколи сюди входила й плата за прання постільної білизни. З 1 вересня 1938 р. РНК СРСР встановив плату за користування гуртожитком в розмірі 7% від місячної стипендії. Одночасно було доручено комітету у справах вищої школи розробити нові правила внутрішнього розпорядку в робітфаківських гуртожитках. Пропонувалося вести найрішучішу боротьбу зі всіма порушниками правил внутрішнього розпорядку, а особливо злісних притягувати до товариського суду, посилити охорону гуртожитків і не допускати вхід без перепусток. Бажання влади, громадськості та робітфаківців співпадали: усі бачили «наш гуртожиток зразковим, а в зразковому гуртожитку мають жити лише по-справжньому, по-радянськи культурні люди» [9, с. 139]. Таким чином, проблема житла протягом зазначеного періоду залишалася болючою й гострою, як і матеріальне забезпечення в цілому. Більшість студентів робітфаків у 1920–1930–х рр. стикалася зі справжньою житловою кризою та побутовою невлаштованістю.

Гострою проблемою стояло питання забезпеченості слухачів робітфаків продуктами харчування, враховуючи це 23 вересня 1921 р. уряд УСРР прийняв рішення про створення при учбових закладах підсобних господарств. Комісія робітничо–селянської інспекції, яка перевіряла у грудні 1921 р. становище робітничих факультетів УСРР, виявила у багатьох робітфаківців малокров'я внаслідок систематичного недоїдання, відсутність у гуртожитках меблів та білизни [10]. Так, 31 грудня того ж року Український головний комітет професійної освіти (Укрголовпрофосвіта) розіслав вузам циркулярні листи, згідно з якими ВНЗ, робітфакам і технікумам, виділялися ділянки землі, надавався посівний матеріал для того, щоб викладачі та курсанти робітфаків самі могли себе забезпечити продовольством, працюючи на цих підсобних господарствах [11, арк. 133].

Питання матеріального становища робітфаків розглядалося на засіданні ВУЦВК 18 січні 1922 р. Було вирішено забезпечувати слухачів робітфаків продовольчими пайками нарівні з Червоною Армією [12, арк. 55], що зумовлювалося нестачею продуктів харчування та голодом в радянській Україні. 1 лютого 1922 р. постановою ВУЦВК «Про матеріальне становище робітфаків» стала чинною. Згідно з нею, студенти робітничих факультетів як і курсанти військових училищ, забезпечувалися продуктами харчування, першочергово, нарівні з Червоною армією [4, с. 137–138].

Надавати допомогу вузам в облаштуванні робітфаківських гуртожитків, мали виконавчі комітети Рад депутатів трудящих, Українській Раді народного господарства та Південному бюро Всесоюзної центральної ради професійних спілок (ВЦРПС) було запропоновано забезпечити слухачів робітфаків необхідним одягом і білизною. Виконуючи рішення ВУЦВК, Українська Рада народного господарства виділила з власних фондів для тих, хто потребував цього особливо гостро – 1 тис. комплектів білизни, 500 гімназторок, 100 вовняних штанів, 250 бушлатів [5, с. 102].

Влітку 1922 р. розпочинається реформування системи матеріального забезпечення мережі навчальних закладів. Фінансові витрати з республіканських органів державного управління перекладалися на місцеві, водночас розширювалися джерела надходження коштів. На грудень 1922 р. РНК УСРР виділила Наркомосу 124617 тис. карб., що лише частково задовольнила потреби освіти. Тому, Наркомос здійснив пошук альтернативних джерел фінансування. У звіті за 1922–23 навчальний рік зазначало, що кошти державного бюджету в доходній частині становили – 44,9%, місцевого бюджету – 27,9%. Решта коштів надходили від партійних, профспілкових органів, сільських громад, державних підприємств, плати за навчання тощо. У витратній частині бюджету Наркомосу 52% були надіслані на утримання мережі соціального виховання, 28% – професійної освіти, 10,8% – політичної просвіти, 4,4% – утримання центрального та місцевого апарату, решта – на інші потреби [2, с. 87–88].

Порівняно в кращих умовах перебували курсанти робітфаків. Згідно постанови ВУЦВК від 1 лютого 1922 р. вони постачалися по нормам курсантів військово–навчальних закладів. Це складало на місяць: зерно–хліб 39 фунтів (1 фунт – 409,5 г) або 30 фунтів муки; 10 фунтів зерно–крупни, солі – 1 фунт, що на день містило 1808 калорій. Ця норма до загальнодержавного

харчового прожиткового мінімуму в 2700 кал. складала всього 67%. До того ж і цієї незначної норми досить часто не дотримувалися. Приміром, у січні–травні 1922 р. на кожного учня робітфаку Харківського технологічного інституту видавалося продовольства на 1382 кал. в день, сільськогосподарського – 1703 кал. У 1923 р. для робітфаківців Київського ІНО обіди в студентській їдальні почали давати лише з 20 березня. На сніданок і вечерю щоденно видавали 1,5 фунти хлібу, по 5 золотників (1 золотник – 4,266 гр.) цукру та сала. В середньому в 1922–23 навчальному році продовольча норма для робітфаківців на день складала 2 фунти хліба, 43 зол. м'яса, 24 зол. крупи, 3 зол. жирів. Для студентів взагалі лише 1 фунт хліба і 4 зол. жирів. Як зазначалося в постанові ВУЦВК у грудні 1923 р., із згаданих норм продуктів ніякий обід не може бути приготовлений, тому що відсутня ціла низка необхідних допоміжних продуктів. Крім того, відсутні в продрормі цукор, чай та інші предмети харчування, без яких продропостачання цілком не задовольняє дійсну потребу. Було запропоновано встановити для робітфаківців нову місячну продовольчу норму: м'яса – 10 фунтів, муки – 56 фунтів 24 зол., крупи – 10 фунтів, жирів – 3 фунти 72 зол., сухих овочів – 1 фунт 24 зол., солі – 2 фунти 18 зол., перцю – 0,5 зол., цукру – 2 фунти 48 зол., лаврового листу – 0,2 зол., чаю – 0,24 зол. Незважаючи на те, що їдальня тільки абияк підтримувала напівголодне існування, в ній постійно не вистачало місць. Про це свідчить те, що у вузах багато заяв про зарахування на обід залишалися без позитивної відповіді [13, с. 89–90].

Одним із чинників соціального захисту робітфаків була стипендія. При розподілі стипендіального фонду враховувалося соціальне походження особи, лише після згортання непу, коли були ліквідовані економічні основи соціальної диференціації, були встановлені інші критерії для розподілу стипендій, головними з яких вважалась якість навчання. Постановою від 2 вересня 1922 р. ВУЦВК встановив студентам державні та господарські стипендії, в тому числі і для слухачів робітфаків. Циркулярним листом, підписаним секретарем Д. З. Мануїльським 1922 р., висувалося завдання перевірки місцевими профспілковими і партійними органами розподілу стипендій. Губернські комітети зобов'язувалися виділяти фонди для забезпечення робітфаківців–комуністів [14].

Питання розподілу стипендій неодноразово розглядалося на засіданнях Укрголовпрофосвіти. Так, 16 серпня 1922 р. Укрголовпрофосвіти ухвалив рішення про забезпечення робітфаківців стипендією, яка мала дорівнювати середньому заробітку робітника (7 крб. золотом), для інших студентів ВНЗ встановлювались пів стипендії (половина робітфаківської 3,5 крб.). За статистикою 1923 р. у вузах радянської України виплачувалися: 7400 робітфаківських стипендій, 800 пів стипендій, 650 губернських, 1100 господарських (студенти–комуністи мали заключати договори з господарськими органами і отримували від них стипендію) [15, арк. 8].

Проте, ці стипендії не забезпечували мінімальний прожитковий рівень, в порівнянні із цінами на продукти були незначними. Бюджет робітфаківця на місяць мав приблизно такий вигляд: витрати на триразове харчування – 15 крб., чай та цукор – 95 коп., членські внески – 50 коп., газети – 90 коп., навчальне приладдя –

3 крб., платня за гуртожиток – 50 коп., культурні потреби, прання білизни та лазня – 55 коп. [7, с. 91]. Часто вони надходили із запізненнями. До 1923 р. стипендія видавалась у натуральній формі (переважно продуктами харчування) і частково у грошовій формі. У червні 1922 р. Наркомос УСРР на чолі з Г. Ф. Гринько сповіщав у листі до ЦК КП(б)У, що Наркомат продовольства не виконує встановлені норми поставок продуктів для студентів робітфаків. У 1923–1924 навчальному році було здійснено перехід від натуральної форми стипендії на грошову, що призвело до погіршення матеріально стану студентства. Після скасування натуральної форми стипендії в 1923 р. і переходу до грошової форми виплати, стипендія, як джерело матеріального існування, втрачає своє значення. Робітфаківці у переважній більшості змушені працювати або постійно, або тимчасово і звертатися за матеріальною допомогою до родичів. Ситуацію щодо матеріального стану робітфаківців після відміни продовольчих пайків вивчало Центральне бюро пролетарського студентства. На початку 1924 р. воно зазначало: «Значно погіршилась і якість, і кількість стипендій. Студенти живуть випадковими заробітками. Зафіксовані випадки крадіжок, проституції» [16, с. 294].

Скорочення кількості стипендій призвело до того, що курсанти робітфаків почали залишати навчання і повертатися додому. 8 березня 1925 р. у ВНЗ Катеринослава спостерігався масовий відплив робітників на виробництво [17, арк. 5]. В цей період журнал «Комсомолец–агітатор» писав, що відсутність і малий розмір стипендій негативно впливають на матеріальний стан студентів робітфаків, який не зважаючи на успіхи розвитку народного господарства, залишається вкрай тяжким [18]. Проте така ситуація була не повсюди. По–перше, переважна більшість курсантів робітфаків отримувала стипендії. По–друге майже половина слухачів робітничих факультетів індустріально–технічних ВНЗ регулярно відчували матеріальну підтримку профспілок, господарських органів, місцевих виконкомів тощо. Наприклад, всі курсанти Донецького гірничого технікуму регулярно отримували стипендії, а 42% студентів індустріально–технічних ВНЗ м. Одеси у першій половині 1920–х рр. теж мали матеріальну підтримку з боку держави [16, с. 295].

В листопаді 1924 р. вийшла постанова ВУЦВК і РНР УСРР «Про державні стипендії для студентів ВНЗ і робітничих факультетів», за якою встановила джерела надходження коштів для державних стипендій. Сюди увійшли асигнування держбюджету, бюджетів державних, громадських і приватних підприємств [19, арк. 61]. Формально розмір стипендій, а потім і їх кількість почали збільшуватися. Проте зменшувалась купівельна спроможність карбованця і збільшувалась чисельність студентства. З 1924 р. по 1929 р. чисельність стипендіатів в УСРР збільшилась на 11850 осіб. В 1928 р. вже 43,2% студентів та робітфаківців було забезпечено стипендією, а у наступному 1929 р. цей показник становив 45,5% [20]. Зважаючи на той факт, що в цей же час відбувалось знецінення карбованця, слід зазначити, що матеріальний стан робітфаківців лишився на тому ж самому рівні. Зазвичай стипендія була значно меншою за заробітну плату вчителя чи службовця і не відповідає мінімальним соціальним потребам.

У 1930–х роках прослідковується та ж сама ситуація, оскільки, розмір стипендій не забезпечував прожиткового

мінімуму, хоч і стипендія до кінця 30–х рр. ХХ ст. зростала, це не дуже вплинуло на покращення життя слухачів робітфаків тому, що зростала вартість найнеобхідніших речей і продуктів харчування. Наприклад, протриматися, в першу чергу, могли ті студенти робітфаків, які отримували державну стипендію. Кількісні показники, в протигау якісним, дають непогану картину: і розмір стипендії, і число стипендіатів і утримання на одного курсанта робітфаку постійно зростали (у 1932 р. – 875 крб. порівняно з 598 крб. у 1928 р.). Проте зростання стипендії до кінця десятиліття так і не вплинуло на покращення життя студентів, оскільки зростала вартість найнеобхідніших речей і продуктів, які, до того ж, неможливо було придбати. У 1931–32 н. р. «обід, що був 29 коп., тепер коштує 45 коп.; сніданок і вечеря, замість 16 коп. – 23 коп. Взагалі ціни в їдальнях дуже різнилися. Так, по різних місцях обід коштував від 30 до 50 коп.». У Київських студіальнях вартість обідів зросла в 1932 р. до 75 коп. [21, с. 116].

Функціонування робітфаків було неможливим без їх забезпечення викладацькими кадрами і надання їм відповідних матеріально–фінансових умов. Спочатку до роботи на робітфаках залучали усіх педагогів, що мали практичний досвід. Це були професори ВНЗ, педагоги середніх шкіл та гімназій, педагоги–початківці, що правда вимушеному залученню старої професури на сторону радянської влади на початку 1920–х рр. перешкоджало тяжке матеріально–фінансове становище вузів, в тому числі недостатнє забезпечення професорсько–викладацького складу. Тому, партійні та державні органи влади ухвалювали постанови про поліпшення матеріального становища цієї категорії інтелігенції з метою залучення її до вирішення народногосподарських завдань, наукової та викладацької діяльності у ВНЗ і на робітничих факультетах. 31 жовтня 1921 р. для покращення матеріально–побутових умов життя наукової інтелігенції постановою РНК УСРР був заснований «Всеукраїнський комітет сприяння вченим» (ВУКСВ). У постанові зазначалося, що комітет створюється «для можливого поліпшення становища працівників науки і більш успішному здійсненню заходів для забезпечення їм необхідних умов праці і взагалі для всякого можливого сприяння їх діяльності». Комітет повинен був забезпечувати правове і матеріальне становище працівників науки, піклуватися, допомагати їм і їх сім'ям в разі хвороби чи смерті [4, с. 134–135]. ЦК ВКП(б) у циркулярному листі від 14 грудня 1922 р. «Про роботу парторганізацій у вузах і робітфаках», зобов'язував партійні організації вжити всіх необхідних заходів для добору викладачів вищих навчальних закладів і робітничих факультетів [5, с. 112]. Через нестачу педагогічних кадрів часто викладачі мали дуже велике навантаження, читаючи дисципліни «широкого профілю». При влаштуванні на викладацьку роботу до робітничих факультетів не було обмежень ні у віці, ні в соціальному походженні, ні в партійності. Викладачі в більшості своїй не мали належної освіти та педагогічного стажу, викладаючи українською чи російською мовами.

Положення РНК від 26 липня 1924 р. «Про викладачів робітничих факультетів» [22] та низка інших постанов партійних і радянських органів сприяли тому, що частина старої інтелігенції почала брати участь у будівництві нового життя. Багато хто повернувся у вузи і був

залучений до роботи на робітфаки. Їхній професіоналізм забезпечував підготовку робітфаківців у найкоротші строки для вступу до вузів.

Радянська держава намагалася створити необхідні матеріально–побутові умови для науково–педагогічної інтелігенції, так як не могла обійтися без їхньої допомоги. Підвищувалися зарплати, встановлювалися пенсії, надавалося житло, премії, пільги, путівки на відпочинок, видавалися продуктові пайки тощо. Але в більшості випадків зарплати та пенсії часто не відповідали забезпеченню нормального прожиткового мінімуму, завжди гострим залишалося житлове питання. Водночас більшовицька влада встановила жорсткий державний контроль над життям та діяльністю науково–педагогічних кадрів вищої школи. За таких обставин викладачі старої школи, представники дореволюційної педагогіки не могли працювати та звільнялись, а їх місце займали молоді заідеологізовані викладачі.

Активну роль у поліпшенні побутових умов робітфаківців, з поч. 1920–х – на протязі 1930–х рр., відігравали комітетами поліпшення побуту учнів (КПОПУЧ) та профспілки. Головним завданням КПОПУЧу була підготовка до навчального року, забезпечення для найбільш студентів робітфаків сприятливих умов помешкання і харчування, допомога у створенні гуртожитків, їдалень, поліклінік, будинків відпочинку для слухачів робітничих факультетів. Профспілки допомагали КПОПУЧам знаходити необхідні кошти, розподіляти їх між вузами, поліпшувати побутове обслуговування курсантів робітфаків. Джерелами надходження грошей для потреб комітетів були РНК СРСР (виділив 250 тис. крб. для виплат стипендій та ремонту гуртожитків), Наркомос УСРР (виділяв кошти на ремонт гуртожитків), в міру можливостей, місцеві радянські і господарські органи забезпечували одягом, безкоштовними обідами у їдальнях, надавали пільгові квитки для проїзду залізницею.

Таким чином, матеріальні труднощі переслідували молоді робітничих факультетів протягом 1920–1930–х рр., примушували вдаватися до різних вигадок, щоб мати можливість якось зводити кінці з кінцями і при цьому ще й встигати навчатися. Та владу більше цікавило те, що «в жодному виші не проведено пояснення харчових, грошових і житлових труднощів» чи негативне або байдуже ставлення курсантів робітфаків до політнавчання, а не шляхи ліквідації численних проблем. Конкретні ж страждання голодних та психологічно пригнічених людей, до уваги не бралися. Робітфаківці повинні були вірити в «прекрасне майбутнє» і дякувати партії за отриману можливість навчатися, тож особисте щастя повинно було вимірюватися, за словами В. Маяковського, ростом багатства і сили республіки» [21, с. 125].

Отже, матеріально–технічне і фінансове забезпечення робітничих факультетів радянської України в 1920–і – на початку 1930–х рр. спиралася на базу дореволюційних часів і яка підтримувалася за допомогою косметичних ремонтів. Держава на скільки це було можливим намагалася покращити матеріально–побутові умови життя слухачів робітфаків і не тільки. Але слабе фінансування, відсутність гуртожитків і необхідного устаткування, продовольства, гострий дефіцит в підготовлених викладацьких кадрах переважало, що негативно позначалося на навчанні, а саме головне на стані здоров'я. Дані проблеми, протягом зазначеного періоду залишалися болючими й

гострими, як і матеріальне забезпечення робітфаківців в цілому. А головною причиною, що стримувала зростання матеріальної бази закладів освіти, було недостатнє фінансування мережі навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Ясницький Г. І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.) / Г. І. Ясницький. – К., 1965. – 256 с.
2. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки / Моногр. – Донецьк: держ. техн. ун-т. – Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. – 248 с.
3. Бюллетень Українського головного комітета професійно-технічного і спеціально-научного образования. – 1921. – №1. – С.6–7; ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1777. – Арк.155.
4. Культурне будівництво в Українській РСР: Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959; Збірник документів: У 2-х т. – Т.1. – 1917 – червень 1941. – К.: Держполітвидав, 1959. – 882 с.
5. Шепель Л. Ф. Роль робітничих факультетів УСРР в підготовці спеціалістів (20-ті рр.). Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1995. – 184 с.
6. Жизнь современного украинского студенчества. – Харьков, 1924.
7. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2 ч. – Ч.2. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 382 с.
8. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.742.
9. Рябченко О. Л. Житлові умови студентів радянської України у 1920–1930-ті роки / О. Л. Рябченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип.36. – С.134–140.
10. ЦДАВО України. – Ф.539. – Оп.1. – Арк.732–734; Ф.1. – Оп.20. – Спр.1778. – Арк.61.
11. Там само. – Ф.539. – Оп.1. – Спр.440.
12. Там само. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.999.
13. Побут студентів в УСРР в 1920-х рр. / В. Прилуцький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – 2006. – Вип.5. – С.85–107. – Бібліогр.: 101 назв. – укр.
14. Известия ЦК КП(б)У. – 1922. – №7, 8. – С.50.
15. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.737.
16. Кравчук Х. А. Стипендія як головний чинник соціального захисту студентства УСРР у 1920-ті рр. / Х. А. Кравчук // Історичні і політологічні дослідження. – Х., 2008. – №1–2 (37–48). – С.290–296.
17. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2118.
18. Пикалов Ф. Борьба за здоровье студентов // Комсомолец-агитатор. – 1926. – №5. – С.59.
19. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.4. – Спр.665.
20. Студент революції. – 1929. – №4. – С.2; Материальное положение студенчества // Студент жовтня. – 1928. – 9 лютого; Работа комиссий студотдела // Реконструктор. – 1929. – 21 марта.
21. Рябченко О. Л. Повсякденне життя українських студентів у 1930-ті рр. / О. Л. Рябченко. Полісія: збірник наукових праць. Вип.65. Соціальні аспекти регіонального та загальноукраїнського історико-культурного розвитку / Відп. ред. та упоряд. Г. В. Самойленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 363 с.
22. Вестник рабочих факультетов. – 1922. – №2/6. – С.80.

References

1. Jasnyc'kyj G. I. Rozvytok narodnoi' osvity na Ukraini (1921–1932 rr.) / G. I. Jasnyc'kyj. – K., 1965. – 256 s.
2. Lypyns'kyj V. V. Stanovlennja i rozvytok novoi' systemy osvity v USRR u 20-i roky / Monogr. – Donec. derzh. tehn. un-t. – Donec'k: RVA DonDTU, 2000. – 248 s.
3. Bjulleten' Ukrajskogo glavnoho komyteta professional'no-technyckogo y spetsyal'no-nauchnoho obrazovanyja. – 1921. – №1. – S.6–7; CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.20. – Spr.1777. – Ark.155.
4. Kul'turne budivnytvo v Ukrain's'kij RSR: Najvazhlyvishi rishennja Komunistychnoi' partii' i Radjans'kogo urjadu. 1917–1959; Zbirnyk dokumentiv: U 2-h t. – T.1. – 1917 – cherven' 1941. – K.: Derzhpolityvdav, 1959. – 882 s.
5. Shepel' L. F. Rol' robitynychykh fakul'tetiv USRR v pidgotovci spetsialistiv (20-ti rr.). Dys. ... kand. ist. nauk. – K., 1995. – 184 s.
6. Zhizn' sovremennogo ukrainskogo studenchestva. – Har'kov, 1924.
7. Narysy povsjaakdennoho zhyttja radjans'koi' Ukrainy v dobu nepu (1921–1928 rr.): Kolektyvna monografija / Vidp. red.

S. V. Kul'chyc'kyj: V 2 ch. – Ch.2. – K.: Instytut istorii' Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. – 382 s.

8. CDAVO Ukrainy. – F.166. – Op.9. – Spr.742.
9. Rjabchenko O. L. Zhytlovi umovy studentiv radjans'koi' Ukrainy u 1920–1930-ti roky / O. L. Rjabchenko // Naukovi prac'i istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu. – 2013. – Vyp.36. – S.134–140.
10. CDAVO Ukrainy. – F.539. – Op.1. – Ark.732–734; F.1. – Op.20. – Spr.1778. – Ark.61.
11. Tam samo. – F.539. – Op.1. – Spr.440.
12. Tam samo. – F.1. – Op.20. – Spr.999.
13. Pobut studentiv v USRR v 1920-h rr. / V. Pryluc'kyj // Problemy istorii' Ukrainy: fakty, sudzhennja, poshuky: Mizhvid. zb. nauk. pr. – 2006. – Vyp.5. – S.85–107. – Bibliogr.: 101 nazv. – ukr.
14. Izvestija CK KP(b)U. – 1922. – №7, 8. – S.50.
15. CDAVO Ukrainy. – F.166. – Op.2. – Spr.737.
16. Kravchuk H. A. Stypendija jak holovnyj chynnyk social'nogo zahystu studentstva USRR u 1920-ti rr. / H. A. Kravchuk // Istorychni i politylogichni doslidzhennja. – H., 2008. – №1–2 (37–48). – S.290–296.
17. CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.20. – Spr.2118.
18. Pikalov F. Bor'ba za zdorov'e studentov // Komsomolec-agitator. – 1926. – №5. – S.59.
19. CDAVO Ukrainy. – F.166. – Op.4. – Spr.665.
20. Student revoljucii'. – 1929. – №4. – S.2; Material'noe polozhenie studenchestva // Student zhovtnja. – 1928. – 9 ljutoho; Rabota komissij studotdela // Rekonstruktor. – 1929. – 21 marta.
21. Rjabchenko O. L. Povsjaakdenne zhyttja ukrain's'kyh studentiv u 1930-ti rr. / O. L. Rjabchenko. Polissja: zbirnyk naukovykh prac'. Vyp.65. Social'ni aspekty regional'nogo ta zagal'noukrai'ns'kogo istoryko-kul'turnogo rozvytku / Vidp. red. ta uporjad. G. V. Samojlenko. – Nizhyn: NDU im. M. Gogolja, 2011. – 363 s.
22. Vestnik rabochih fakul'tetov. – 1922. – №2/6. – S.80.

Kryshal S. P., graduate student of the department of ancient and modern history of Ukraine, Kiev National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), roshenka.com@gmail.com

Material-technical and financial support of workers' faculties of Soviet Ukraine in 1920th – beginning of 1930th

The problem of material-technical and financial support of USSR's rabfaks in 1920th – beginning of 1930th. We focused our attention on the state's actions of providing material-living conditions workers' faculties listeners, namely: housing, food, dining rooms, scholarships, qualified teachers. It showed that these problems during called period were sharp and painful.

The aim of this study is to highlight the material-living conditions of workers' faculties in 1920th – beginning of 1930th.

Keywords: workers' faculties, material support, finance, education, higher educational institutions.

* * *

УДК 94(477)

Пуйда Р. Б.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політології, помічник проректора з науково-педагогічної роботи, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (Україна, Івано-Франківськ), Puyda@ukr.net

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Висвітлено просвітницько-виховну діяльність Митрополита Андрея Шептицького, яка стала основою для створення в Україні українських шкіл, гімназій та патріотичних, культурно-просвітницьких організацій.

Ключові слова: гімназії, школи, Митрополит, молодь, церква.

Однією з причин того, що українці в минулому столітті змогли залишитись національною спільнотою, попри тиск і намагання цю спільноту знищити, є діяльність різних державних інституцій і окремих осіб, які в час бездержав'я та окупацій іншими народами, змогли